

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
VIII. Dizi - Sayı: 26^d

XVII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 15-17 Eylül 2014

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

III. CİLT

SELÇUKLU DEVLETİ VE
BEYLİKLER DÖNEMİ TARİHİ

ANKARA, 2018

SULTAN BAYBARS DEVRİNDE ASKERÎ MÜZİK

FEYZAN GÖHER VURAL* - TİMUR VURAL**

Giriş

Mısır'da kurulan Memlûkler, önceleri Bahariye / Bahrî, daha sonra Burciyye / Burcî Memlûklerinin yönettikleri bir devlettir. Bilhassa Türk kökenli olan Bahrî Memlûkleri gerek Türk, gerekse İslam tarihi için çok önemli bir yere sahiptir.

İslam âlemi için büyük tehlike arz eden Moğolları durdurmaları, Haçlıları bölgeden çıkarmalarının yanı sıra sahip oldukları askerî ve siyasî teşkilatları, kültürel hayatları ile de ayrıcalıklı bir konumdadırlar. Onların askerî, siyasî ve kültürel yaşamlarında Orta Asya etkisi net şekilde sezilir. Sultan Baybars döneminde de bu etki derinden hissedilir. Türk kültürünün vazgeçilmez bir değeri olan ve farklı işlevlere, anlamlara sahip olan askerî müzik takımları da bu dönemde büyük öneme sahip olmuştur.

1. Memlûk Devleti

Bir hânedanın veya bir emîrin idaresi altında son derece önemli roller oynadığı görülen Memlûk gruplarının faaliyetleri sonunda meydana çıkıp, önce Bahariye (al-Mamalik al-Baharriya) sonra da Burciyye (al-Mamalik al-Burciyya) Memlûklarının yönettikleri Memlûk Sultanlığı, XIII. yüzyıldan 1517 senesine kadar 267 sene müddetle, Mısır, Suriye, Hicaz ve Güney Anadolu'da mevcudiyetini devam ettirmiştir¹.

* Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü, Niğde/TÜRKİYE, feyzan_goher@yahoo.com

** Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, Niğde/TÜRKİYE, trvural@yahoo.com

¹ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, S. 25, 1975, s. 1.

Mısır Memlûk Devleti, İslam ve Türk tarihinin en önemli siyasî teşekküllerinden biridir. Memlûk tarihi, bir yönüyle İslam medeniyetinin Mısır'daki bir tezahürü iken, diğer yönüyle de merkezi Asya'dan gelen Türk adının Mısır'daki yansımasıdır². Bu açıdan iki yönlü bir öneme haizdir.

Memlûk Devleti, Türk kültürünün bu bölgede yaygınlaşmasına büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle Memlûk Devleti'nin ordusunu oluşturan Türk kökenli memlûk askeri ile bu askerler arasından çıkan ve devleti idare eden hükümdarlar, anayurtlarından getirdikleri Türk kültürünü yerleştikleri bu bölgede yaşatmışlardır. Bu kültürü, başta ordu ve askerî sistem olmak üzere devletin çeşitli kurumlarında ve sosyal yaşamlarından görmek mümkündür³. Söz konusu özellik, Memlûkleri Türk tarihinde çok özel bir yere koyar.

Türk toyları, törenler, askerî tabıl (nevbet) takımları hep Türk geleneğine ait özellikler olarak Memlûkler sayesinde Mısır'da yaşamıştır. Şarkıcıların yer aldığı meclisler ve Nevruz kutlamaları müzikli eğlencelerle birlikte gerçekleştirilirdi⁴. Bunlar hep Türk kökenli geleneklerdir.

Eyyübîler'den (567-866/1171-1462) iktidarı devralarak Mısır ve Suriye bölgesinde güçlü bir devlet kurmaya muvaffak olan Memlûkler'in (648-923/1250-1517), bu devletin müesseselerini oluştururken büyük oranda kendilerinden önceki devletlerden, özellikle de selefleri Eyyübîler'den istifade ettikleri düşünülse de⁵; onlar, doğrudan önceki devletlerin müesseselerini olduğu gibi almak yerine, bazı değişikliklerle kendilerine mal etmişler ve daha gelişmiş bir teşkilat sistemi meydana getirmişlerdir⁶. Askeri, kültürel pek çok alanda hissedilen bu durum, sultanların seçimi konusunda da ortaya çıkmaktadır.

Zira Memlûkler, daha önceki Türk devletlerinde hâkimiyetin ilahî kaynaklı olduğu ve devletin hanedanın ortak malı kabul edildiği şeklindeki telakkiye aykırı olarak sultan seçiminde irsiyet prensibini uygulamamışlardır. Yeterli askerî güce ulaşan ve gerekli şartların oluştuğuna kâni olan büyük Memlûk

² Altan Çetin, *Memluk Devletinde Askeri Teşkilat*, Eren Yay., İstanbul 2007, s. 5.

³ Çüney Kanat, "Memluk Devletinde Eğlence Kültürü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXII, S. 1, Ankara 2007, s. 53.

⁴ Âşur'dan Akt. Kanat, *a.g.e.*, s. 56.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1988, s. 293.

⁶ Samira Kortantamer, "Memlûklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi" *Tarih İncelemeleri Dergisi*. II (1984), s. 27.

emîrlerinin saltanatı ellerine geçirme gayretleri, verasete dayalı bir hanedan hâkimiyetinin ortaya çıkmasını engellemiştir. Dolayısıyla Memlûkler'in kurdukları bu devlette saltanat irsî bir prensibe dayanma imkânını pek bulamamıştır⁷. Memlûkların bu prensibi, Türk ve İslam tarihinin en önemli simalarından olan Baybars'ın yükselmesini de sağlamıştır.

2. Sultan Baybars ve Döneminde Yaşanan Olaylara Kısa Bir Bakış

Sultan Baybars el-Melik ez-Zahir Rükneddin es-Salihi el-Bundukdari olarak bilinecek olan büyük Türk komutanı da, yukarıda söz edildiği şekilde Kıpçak ülkesinden getirilmiş bir memlûktur.

Baybars, 1225 yılı civarında Karadeniz ve Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Kıpçak bozkırında Borlu aşiretinde doğmuştur. Bu sırada çok sayıda Kıpçak, çeşitli devletlerin ordularında memlûk askeri olarak hizmet etmekteydi. 1241 civarında Ulak hükümdarı Anar Kaan tarafından esir edilen Baybars, esir tüccarlarına satıldı ve Şam bölgesine getirildi⁸. Son büyük Eyyubi sultanı el-Melik el-Salih'in özel memlûk birliği, Bahrî Memlûkları arasında katıldı. Camedarlardan bir grubun başına getirildi. Henüz yirmi beş yaşında iken, 1250 yılında VII. Haçlı seferi sırasında, Haçlı şövalyelerine karşı kazanılan zaferde başrolde yer aldı. Bundan sonra da çok sayıda olay ve savaşta ön sıralarda oldu.

Kutuz'la yaşadığı gerginliklerden sonra, Kutuz'un ölümünün ardından sultan ilan edilen Baybars'ın⁹ hükümdarlığı boyunca gelişen başlıca olaylar arasında isyanların bastırılması, Halep'e yaklaşan Moğollar'ın yenilgiye uğratılması, Abbasi Halifeliği'nin yeniden diriltilmesi sayılabilir¹⁰. Bu dönemde ayrıca Moğollardan kaçan pek çok kişi Kahire'ye gelerek Sultan Baybars'ın hizmetine girdi, Altın Orda Hanı Berke Han ile ittifak kuruldu, Akka Frenklerine karşı harekete geçildi. Ermenilerle olan çatışmalarda, Ermeni Kralı Hethum'un adamlarına karşı zafer kazanıldı¹¹, 1264 yılı başında Kaysariye,

⁷ Ali Aktan, "Memlûklülerde Saltanat Değişikliği Usulü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (1990), s. 270-271; Fatih Yahya Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömeri (ö.768/1366) ve İdaresindeki Nüfuzu", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 2007, s. 82.

⁸ Ramazan Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013, s. 9.

⁹ Amina A. Elbendary, "The Sultan, The Tyrant and The Hero: Changing Medieval Perceptions of al-Zahir Baybars", *Middle East Documentaation Center*, Chicago Amerika 2012, s. 146; Şeşen, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁰ Özbek, *El-Melûk'z...*, s. 290.

¹¹ Fatma Akkuş Yiğit, "Memlûk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler", *TSA*, Yıl 16,

Arsuf şehirleri fethedildi. 1264'te Templierler şövalyeleri elindeki Safed Kalesi fethedildi, Sis Seferi düzenlendi, 1268'de Frenklerin elindeki Yafa ve Şakıf-i Arnun'un fethi gerçekleştirildi, 1268'de Antakya fethi gerçekleştirildi, 1271'de Safita, Hısn el-Ekrad, Akar Kaleleri fethedildi, 1271'de donanma, Kıbrıs seferini gerçekleştirdi, 1273'te İsmaili (Haşhaşi) Kalelerinin fethi tamamlandı ve Haşhaşiler Devleti sona erdi, 1273'te Ermenilerin elindeki Göynük alındı, 1277'de Anadolu seferi düzenlendi. Sultan, Moğolları geri püskürttü, kendisiyle işbirliği yapan Selçuklu emirlerini ödüllendirdi. Kayseri'de adına hutbeler okundu, para bastırıldı¹²⁻¹³.

Baybars, büyük saygı duyulan bir yönetici olmuştur. İlk olarak kumandanların gönlünü kazanan Baybars, El Melik el-Salih devrindeki kanunları, merasimleri yeniden yürürlüğe koymuştur. Önemli makamlara Bahri Memlûklerini tayin etmiş; büyük kıtlık ve pahalılık olan Şam bölgesine zahire göndermiştir. Ayrıca ticaret, üretim, ziraat konularında büyük çabalar harcamıştır. Tıkanan İskenderiye kanalının açılmasını sağlamıştır¹⁴. Memlûkler zamanında Kahire, Dımaşk, İskenderiye ve Haleb gibi büyük şehirlerde dâhili ticaret oldukça canlıydı. Bu şehirlerde günlük veya haftalık pazarlar, bazı caddelerin iki tarafında uzanan hanlar, çarşılar mevcuttu¹⁵⁻¹⁶. Bu canlı ortamın oluşmasında Sultan baybars'ın önemli bir rolü olmuştur.

Baybars'ın devlet yönetiminde, ülkede sükûnetin, düzenin sağlanması, ordu ve donanmanın yeniden organize edilmesi¹⁷⁻¹⁸, devlet teşkilatının düzenlemesi¹⁹⁻²⁰, posta ve haberleşme teşkilatının²¹ güçlendirilmesi konuları

S. 3, Ankara 2012, s. 18.

¹² İbrahim Güneş, "Memluk Sultanı I. Baybars'ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 2, Elazığ 2010, s. 358.

¹³ Şeşen, 2013, s. 27-57

¹⁴ Şeşen, 2013, s. 27-57

¹⁵ Altan Çetin, "Memluk Kaynaklarına Göre Mısır'ın Hududları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 2004, s. 6

¹⁶ Altan Çetin, Memluk Dönemi Doğu Akdeniz Müslüman Şehirlerinin Ekonomik Yüzü: Çarşılar, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara 2003, s. 378-379.

¹⁷ Altan Çetin, "Memluk Devletinde Okçuluk", *Gazi Türkiyat*, S. 9, Ankara 2011, s. 83.

¹⁸ Altan Çetin, "Memluk Askerinin Eğitimi", *TSA*, C.7, S. 2, Ankara 2003, s. 221.

¹⁹ Eşref Buharalı, "Mısır Türk Sultanlığı'nda Sünnet Düğünü Törenleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXXI, 1-2, s. 65-68.

²⁰ Fatih Yahya Ayaz, *a.g.e.*, s. 86.

²¹ Bahattin Keleş, "Memlukler Döneminde İdari Yapı", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay.,

üzerinde önemle durmuştur. Divan-ı Mezalim²² oturumları düzenleyen Baybars, bu toplantılarda, halkın şikâyetlerini dikkatlice dinlerdi. Baybars, şikâyet edilen bir başkadı bile olsa, şikâyet sahibi haklı ise, suçluyu cezalandırırdı²³.

Baybars'ın kendine has adaleti pek çok eserde konu edilmiştir. Memlûk tarihini anlatan yazarlar bu nokta üzerinde önemle durmuştur²⁴. Onun kişiliği ve kahramanlıkları, başta Ayn Calud olmak üzere savaşlarda gösterdiği başarılar sadece tarih ve biyografi kitaplarına değil, Arap halk hikâyelerine de konu olmuştur²⁵.

Memlûkler, özellikle sarayda düzenlenen eğlence meclislerinde kımız içmeyi çok severlerdi. Sultanın başkanlığından toplanıp kısarak sütünden yapılmış olan kımız ve kara kımızı sıkça içerlerdi. Onlar bu alışkanlıklarını anavatanlarından getirmişlerdi²⁶. Baybars'ın da sık sık kımız içtiği pek çok kaynakta yer alır.

Kımız eğlencelerini, polo oynamayı, avlanmayı ve ata binmeyi çok seven Baybars, bu özellikleri ile de tam bir Türk hükümdarı olduğunu göstermektedir. Memlûklerin ve Baybars'ın Türk kökenlerinin net şekilde görüldüğü bir diğer olgu ise askeri müziktir.

3. Türklerde Askerî Müzik Geleneği

Asya Hunlarından itibaren kurulan bütün Türk devletlerinde askerî müzik takımları büyük öneme sahip olmuştur. İslamiyet'ten önce tuğ takımı adı ile anılan tarihi askerî müzik takımı, temelde yırağ (surnay / zurna), borguy (boru), tümrük (davul), küvrük (kös) ve çeng (zil)den kuruluydu²⁷. İslamiyet'ten sonra

Ankara 2002, s. 313-314.

²² Divan-ı Mezalim, Osmanlılardan önceki İslam devletlerinin, Hisbe, Şurta, Kaza gibi temel organlarından birisidir. İslam hukukunun ve tarihinin ortaya çıkardığı, özgün bir hukuk kurumudur. V.Akyüz 2002, s. 210.

²³ Vecdi Akyüz, "Müslüman Türk Devletlerinde Divan-ı Mezalim Kurumu", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 211-219-220.

²⁴ Elbendary, *a.g.e.*, s. 148.

²⁵ Mária Lacinakova, The Characteristic Features of Sultan Baybars in the Arabic Folk Novel Sârat az-Zahir Baybars and Their Relation to Reality", *Zbornik Filozofickej Fakulty Univerzity Komenskeho Rocnik XXXIII – XXXIV Graecolatina Et Orientalia*, Bratislava 2012, s. 178.

²⁶ Kanat, *a.g.e.*, s. 58.

²⁷ Feyzan Göher Vural, İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 58.

kurulan Türk devletlerinde ise bu müzik ve müzik takımları farklı isimlerle devam etmiştir²⁸.

Türklerin İslamiyet’i kabulü ile Kök Tengri (Gök Tanrı) anlayışı içinde oluşturulan tuğ (nevbet) vurma töresi İslamileşerek, Türk-İslam devletlerinin töresi haline gelmiştir²⁹. Bunun en güzel delili bu müziğe “nevbet” adını veren Selçukluların “nevbet-i pencane (beş nöbet)” adıyla beş namaz vakti öncesinde nevbet vurdurmalarıdır³⁰.

Askerî müzik takımlarının savaş esnasındaki büyük önemi malumdur. Türk askerlerine büyük moral ve destek veren askeri müzik takımları, düşmana da korku salmış, savaşın gidişatında büyük rol oynamıştır. Ancak İslamiyet’ten önce tuğ takımı, İslamiyet ile birlikte nevbethabe, Osmanlı Devleti ile birlikte mehterhane adını taşıyan bu olgu, hükümlünlüğün sembolü olmak gibi çok ayrıcalıklı bir konuma da sahiptir.

Askerî müzik Türk devletleri için, ulusun ve devletin bağımsızlığının ve ihtişamının sembolüdür. Bu müzik takımlarını sadece bir müzik veya sultanın eğlence aracı olarak düşünmek doğru olmayacaktır. Türk askeri müzik takımları, sosyal ve devlet hayatının ve dolayısıyla Türk kültür tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır.

4. Sultan Baybars Döneminde Askeri Müzik

Diğer Türk devletleri gibi Memlüklerde de askeri müzik takımları önemli bir rol oynardı. İbn Haldun’un belirttiğine göre, Memluklerde askerin cesaretini arttırmak maksadıyla savaş sırasında halifeninki de dâhil olmak üzere bütün sancaklar açılır, askeri bando askeri marşlar çalardı³¹. Ancak Memluklerde askeri müzik takımlarının tek görevi bu değildi.

Sultan Baybars dönemi hakkında değerli bilgiler veren İbn Abdüzzahir, Sultan’ın emirlikler verdiği kimi kişilere nevbethane/tabilhane verdiğiinden söz eder. Türk tarihinde bu duruma yakın en bilinen örnek Selçuklu Sultanı

²⁸ Timur Vural, *Tuğ, Nevbet, Mehter*, Çizgi Kitabevi, Konya 2013, s. 51.

²⁹ Sait Başer, *Kutadgu Bilig’de Kut ve Töre’den Sevgi Toplumuna*, Seyran Yayınları, İstanbul 1995, s. 197.

³⁰ Osman Turan, *Selçuklular Taribi ve Türk İslam Medeniyeti*, Dergah Yayınları, İstanbul 1980, s. 395.

³¹ İbn Haldun, *Mubaddime*, Çev. Zakir Kadiri Urgan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.

II. Gıyaseddin Mesud, Osman Gazi'nin diğer uç beyleri gibi kendi ülkesine taaruz etmeyip, gaza ve cihatla meşgul olduğu için Miladi 1299 tarihinde Osman Gazi'yi bütün uç beyleri üzerine Melik-ül Ümera (beylerin amiri) tayin etmiş, tabıl, alem ve nakkare göndermiştir³².

Baybars döneminde bu duruma ait örnekler şöyledir: 15 Receb 660/5 Haziran 1262 tarihinde son Abbasi Halifesi el-Mustasım'ın memlûklerinden Seyfeddin Selar kumandasında bir grup Bağdadlı ile Hit-enbar bölgelerindeki Benu Hafâce Arapları şeyhlerinden bazıları Kahire'ye geldiler. Sultan Baybars, Seyfeddin Selar'ı 50 kişilik süvari emiri yaptı, Nablus'un yarısını ona ikta verdi ve onu Mısır Tabılhanesi emiri yaptı³³. Memlûklerde önemli görevlere tayin için tabılhane verildiği çeşitli kaynaklarda yer alır³⁴.

Baybars 1263'te Haçlılarla olan mücadeleleri sırasında, Alaeddin Aydekin el-Bundukdar'a Mısır'da önemli bir ikta ve tabılhane vermiştir. Ayrıca Emir Seyfeddin el-Kâmili, Şmseddin Sungur el-Haznedar'a da birer tabılhane vermiştir. Bunların yanı sıra Hüsameddin el-Ayntâbi'ye de tabılhane verip, Haleb'e kumandan tayin etmiştir³⁵.

Benzer bir örneği Selçuklu döneminde izlemek mümkündür. Buna göre, Sultan Sancar vezirlerinden Nizam el-Din Togan Bey Muhammed'in göreve tayin tarihinde evinin kapısının önünde nakkare vurulması emredilmiştir. Bundan sonra da çadırın önünde üç namaz vaktinde tabl ve demame çalınmıştır³⁶. Baybars dönemindeki uygulama da bunu yansıtmaktadır.

Baybar dönemine ait bir diğer örnek şöyledir: 3 Rebiülevvel 671 / 28 Eylül 1272 tarihinde Sahyun sahibi Seyfeddin Muhammed b. Osman b. Menkupars ölünce, oğlu Sâbikeddin Osman, Dımaşk'a, sultanın yanına gelmiştir. Sultan onu 40 süvari emiri yapar ve emrine nevbethane (tabılhane-mehter) verir. Haşhaşilerin ülkesinin zaptı sırasında, Sultan Sârimeddin Mübarek b. El-

³² Muzaffer Erendil, *Dünden Bugüne Mehter*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 10.

³³ Ramazan Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)*, İslam Tarih Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 2009, s. 36.

³⁴ Yiğit, *a.g.e.*, s. 189.

³⁵ Şeşen, 2009, s. 104.

³⁶ Erdoğan Merçil, *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri*, TTK Yayınları Ankara 2007, s. 121.

Radi'den memnun kalmış ve ona nevbethane (tabılhane) vermiştir³⁷. Sultan Nâsıra Katedralini yıktıktan sonra, vezirini, inşa katiplerini, ordu katiplerini çağırır ve bir gecede 56 tebşirname yazdırır. Sabah olunca da emirlere menşur, sancak, hilat, at ve tabılhane dağıtır³⁸.

Sultan Baybars, Kayseri'ye geldiğinde kendisi için hazırlanmış olan otağa çıktığında çalınan nevbetlerden söz edilmiştir³⁹. Bu nevbetler Selçuklu sultanına ait olsa da, Memluk sultanının da nevbethanesinin yanında bulunduğu şüphe yoktur.

Baybars döneminde sultanın otağının ya da sarayının kapısında her gün beş vakit nöbet/nevbet çalınması onun hakimiyetini gösteren unsurlardan birisi idi⁴⁰. Bu durum diğer Türk devletlerinde de görülmüştür. Örneğin Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Melikşah, 1072-1092 yılları arasında tahta oturduktan sonra beş nevbet çaldırarak hakimiyetini ilan etmiştir⁴¹.

Memluk sultanlarının oturdukları Kal'atü'l-cebel'de her gece iki defa kös çalındığı da bilinmektedir⁴².

İbn Fazlullah, Sultan Baybars'ın hakimiyet alametleri arasında, mühür, mendil, divit, haramdan, dizgin, eğer, bayrak (alem), kırbaç, çetr ve mehteri (nevbethabeyi) belirlemiştir⁴³. Söz konusu alametler içinde bilhassa alem, çetr ve askeri müzik takımları Türk devletlerinin pek çoğunda benzer anlama sahip olmuştur. Büyük Selçuklularda çetr ve nevbethane hakimiyet sembolü olarak kabul edilmesi⁴⁴ buna benzer örnekler arasındadır.

Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Sultan Baybars sefere çıktığında otak ile tabılhanesi de onunla beraber giderdi⁴⁵. Söz konusu durumda pek çok Türk devletinde uygulanan bir olaydır. Sultan nereye giderse onun hakimiyetinin sembolü olan askeri müzik takımları da onunla birlikte hareket etmiştir.

³⁷ Şeşen, 2009, s. 63-100.

³⁸ Şeşen, 2009, s. 105.

³⁹ Güneş, *a.g.e.*, s. 351.

⁴⁰ Şeşen, 2009, s. 212.

⁴¹ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005, s. 201.

⁴² İsmail Yiğit, *Memlukler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008, s. 185.

⁴³ İbn Fazlullah'tan akt. Şeşen, 2009, s. 212.

⁴⁴ Turan, 2005, s. 107.

⁴⁵ İbn Fazlullah'tan akt. Şeşen, 2009, s. 212.

Baybars döneminde önemli görevleri olan kişiler arasında “emir-i alem” yer alır. Emir-i alem, sultanın sancaklarını ve mehterini idare eden, savaş zamanlarında ve merasimlerde sancağı taşıyan emirdi. Mehteri çaldırarak askerleri savaşa teşvik ederdi. Baybars’ın emir-i alemi Seyfeddin Balaban el-Zeyni’ydi⁴⁶. Emir-i alem, sultana ait bayrakları muhafaza ederek, aly ve merasimlerde sultanın peşinden bayrağı taşıyan, saraydaki askeri müzik grubunu (kaynağa göre bando) idare eden kişidir⁴⁷.

İbn Abdüzzahir, Sultan Baybars’a bağlı tabilhane emirlerinden söz eder. Bunlar 40-50 memluke sahiptirler, mehterleri ve sancakları vardır. Tabilhane emirlerinin sayısı 200’dür. Bunların 54’ü haseki, 146’sı hariçtendir. Bu sayıların yanı sıra Baybars’ın tabilanelere verdiği önem maddi açıdan da vurgulanmıştır. Buna göre sultanın hazinesi, havâichanesi, tabilhanesi, silahhanesi, rikabhanesi, firaşhanesi için yılda 500.00 dinar harcanıyordu⁴⁸.

Sultan Baybars camilerin inşası ve tamiri konusunda titiz davranan bir hükümdardı. 668/1270 yılında Emeviye Camii’nde namaz kıldıktan sonra camiye ve etrafını incelemiş; kirli mermerlerin temizlenmesini, mozaiklerin tamirini, sütun başlarının tezhib edilmesini emretti, çeşmeleri ve diğer binaları tamir ettirtti. Ayrıca etraftan gelen elçilerin ağırlanması için Sul el-Hayl (at pazarı) civarında darüzziyfeler ve bir firaşhane ile tabilhane yaptırttı⁴⁹.

Sonuç

Türk ve İslam tarihi için büyük öneme sahip olan Mısır Türk Sultanlığı tarihinde büyük başarılarla sahip olan Sultan Baybars döneminde askeri müzik takımları olan tabilhane / nebethaneler son derece önemli bir konumda olmuştur.

Asya Hunlarından Osmanlıya kadar pek çok Türk devletinde olduğu gibi Mısır Türk Sultanlığı’nda da askeri müzik, savaşlarda Türk askerine moral ve destek amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca yine diğer Türk devletleri gibi askeri müzik takımlarının hükümdarı ve hakimiyeti temsil etme özelliği, Memluk tarihinde de defalarca görülmüştür.

⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devlet Teşkilatında Medhal, TTK, Ankara 1998, s. 337; Şeşen, 2009, s. 219.

⁴⁷ Yiğit, *a.g.e.*, s. 192.

⁴⁸ İbn Abdüzzahir’den akt. Şeşen, 2009, s. 220-238-252.

⁴⁹ İbn Şeddad’dan akt. Şeşen, 2009, s. 268.

Sultan Baybars, atadığı emirlere tabihane / nevbethane vererek, onları tanıdığını göstermiştir. Ayrıca tabihanelerin yapımıyla da ilgilenmiştir. Sultanın otağı ya da sarayı önünde beş namaz vaktinde çalan nevbet, onun hâkimiyetini duyurmuştur.

Bu bulgular, Sultan Baybars döneminde, Türk kültürünün önemli bir göstergesi olan askeri müzik takımlarının, savaş aracı olma, hakimiyet sembolü olma, tanıma göstergesi olam gibi tüm görünümleri ile çok etkin şekilde var olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan Ali, “Memlûklülerde Saltanat Değişikliği Usulü”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (1990)
- Akyüz Vecdi, “Müslüman Türk Devletlerinde Divan-ı Mezalim Kurumu”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 210-234.
- Ayaz Fatih Yahya, “Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömeri (ö.768/1366) ve İdaresindeki Nüfuzu”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 2007, s. 81-100.
- Başer Sait, *Kutadgu Bilig’de Kut ve Töre’den Sevgi Toplumuna*, Seyran Yayınları, İstanbul 1995.
- Buharalı Eşref, “Üç Türk Hükümdarının Yaptırdığı Üç Sağlık Kurumu: Tolunoğulları, Zengiler ve Memlûklerde Sağlık Hizmetleri”, *Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 40, C.25, Ankara 2006, s. 29-39.
- Çetin Altan, Memlûk Dönemi Doğu Akdeniz Müslüman Şehirlerinin Ekonomik Yüzü: Çarşılar, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara 2003, s. 369-384.
- _____, “Memlûk Askerinin Eğitimi”, *TSA*, C.7, S. 2, Ankara 2003, s. 219-235.
- _____, “Memlûk Kaynaklarına Göre Mısır’ın Hududları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 2004, s. 1-7.
- _____, *Memlûk Devletinde Askeri Teşkilat*, Eren Yay., İstanbul 2007.
- _____, “Memlûk Devletinde Okçuluk”, *Gazi Türkiyat*, S. 9, Ankara 2011, s. 67-86.

- Elbendary Amina A., “The Sultan, The Tyrant and The Hero: Changing Medieval Perceptions of al-Zahir Baybars”, *Middle East Documentaation Center*, Chicago Amerika 2012, s. 141-156.
- Muzaffer Erendil, *Dünden Bugüne Mehter*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- Güneş İbrahim, “Memluk Sultanı I.Baybars’ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.20, S. 2, Elazığ 2010, s. 343-360.
- İbn Haldun, *Muhaddime*, Çev. Zakir Kadiri Urgan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991.
- Kanat Cüneyt, “Memluk Devletinde Eğlence Kültürü”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXII, S. 1, Ankara 2007, s. 53-62.
- Keleş Bahattin, “Memlukler Döneminde İdari Yapı”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 309-319.
- Kortantamer Samira, “Memlûklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.II, 1984, s. 26-35.
- Lacinakova Mária, The Characteristic Features of Sultan Baybars in the Arabic Folk Novel Sârat az-Zahir Baybars and Their Relation to Reality”, *Zbornik Filozofickej Fakulty Univerzity Komenskeho Rocnik XXXIII – XXXIV Graecolatina Et Orientalia*, Bratislava 2012, s. 177-194.
- Merçil Erdoğan, *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri*, TTK Yayınları Ankara 2007
- Özbek Süleyman, “El-Melikü’z-Zahir Rüknu’d-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti”, *Ege Üniversitesi Dergisi*, ege.edu.tr.pdf. s. 289-307.
- Şeşen Ramazan, *Sultan Baybars ve Debri (1260-1277)*, İslam Tarih Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, İstanbul 2009.
- Şeşen Ramazan, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013
- Tekindağ M.C.Şehabeddin, “Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Tarih Dergisi*, S. 25, 1971, s. 1-38.
- Turan Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Dergah Yayınları, İstanbul 1980.
- Turan Osman, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2005.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTK, Ankara 1988.

Vural Göher Feyzan, *İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

Vural Timur, *Türklerde Askeri Müzik Geleneği, Tuğ, Nevbet, Mehter*, Çizgi Kitabevi, Konya 2013.

Yiğit Fatma Akkuş, "Memluk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler", *TSA*, Yıl 16, S. 3, Ankara 2012, s. 11-20.

Yiğit İsmail, *Memlukler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008.